ABDÜLMELİK b. ÜKEYDİR

عبد الملك بن اكيدر

bk. **ÜKEYDİR b. ABDÜLMELİK**

Dûmetülcendel'in Hz. Peygamber dönemindeki hıristiyan yöneticisi.

şiirler yazan (macın) bir şair olarak tanınmıştır. *el-Vaḥşiyyât* (Ebû Temmâm), *eş-Şiʿr ve'ş-şuʿarâʾ* (İbn Kuteybe), *Kitâbü'l-Eġānî* (Ebü'l-Ferec el-İsfahânî), *el-Ḥamâsetü'l-Baṣriyye* (Sadreddin el-Basrî), *Lisânü'l-ʿArab* (İbn Manzûr) ve *Nihâyetü'l-ereb* (Nüveyrî) gibi eserlerde yer alan şiirleri (Sezgin, II/3, s. 22) kırk sekiz parçadan ibarettir ve toplam 184 beyit tutmaktadır. Klasik dönemde onun divanının tashih edilmiş iki nüshası mevcuttu. Bunlardan biri ünlü dilci ve nesep âlimi Muhammed b. Habîb'e (ö. 245/860) aittir. İkincisinin kimin tarafından derlendiği bilinmemekle beraber bazı antolojilerde kayıtlar bulunmakta (*EI*[2] [İng.], X, 787), Kādî el-Cürcânî ile Ebû Ubeyd el-Bekrî'nin bu divandan haberdar oldukları anlaşılmaktadır. Ükayşir'in şiirleri ilk defa Tayyib el-Aşşâş tarafından çeşitli edebî eserlerden derlenerek neşredilmiş (bk. bibl.), daha sonraları Halîl ed-Düveyhî (Beyrut 1411/1991) ve Muhammed Ali Dikka (Beyrut 1996) divanını müstakil olarak yayımlamıştır. Düveyhî neşrinde divanın sonuna *el-Eġānî*'den alınan hayatı ve ahbarıyla ilgili bir bölüm eklenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ükayşir, *Dîvânü'l-Üḳayşir el-Esedî* (nşr. Halîl ed-Düveyhî), Beyrut 1411/1991, neşredenin girişi, tür.yer.; Muhammed b. Habîb, *Esmâʾü'l-muġtâlîn* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1422/2001, s. 249-250, 255-256; Câhiz, *el-Burṣân ve'l-ʿurcân* (nşr. M. Mürsî el-Hûlî), Beyrut 1401/1981, s. 68, 74; Zübeyr b. Bekkâr, *Aḫbârü'l-muvaffaḳıyyât* (nşr. Sâmî Mekkî el-Ânî), Bağdad 1392/1972, s. 525; İbn Kuteybe, *eş-Şiʿr ve'ş-şuʿarâʾ*, II, 559-562; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eġānî* (nşr. Semîr Câbir), Beyrut 1407/1986, XI, 251-278; Serî er-Reffâ, *el-Muḥib ve'l-maḥbûb* (nşr. Mâcid Hasan ez-Zehebî), Dımaşk 1407/1986, IV, 26, 151, 330, 333-334, 336-339; Merzübânî, *Muʿcemü'ş-şuʿarâʾ* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354, s. 369-370; a.mlf., *el-Müveşşaḥ* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1385/1965, s. 247, 282; Yâkūt, *Muʿcemü'l-büldân*, IV, 36, 309; Sadreddin el-Basrî, *el-Ḥamâsetü'l-Baṣriyye* (nşr. Muhtârüddin Ahmed), Haydarâbâd 1383/1964, II, 73, 75, 80, 104, 368, 371, 391; İbn Manzûr, *Muḫtaṣaru Târîḫi Dımaşḳ*, XXV, 182-183; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, Kahire 1929, IV, 52-56; Zehebî, *Târîḫu'l-İslâm: sene 61-80*, s. 560-561; Abdülkādir el-Bağdâdî, *Ḫizânetü'l-edeb*, IV, 485, 487-492; a.mlf., *Ḥâşiye ʿalâ Şerḥi Bânet Süʿâd* (nşr. Nazif Muharrem Hoca), Beyrut 1400/1980, I, 555-557; Sezgin, *GAS* (Ar.), II/3, s. 21-22; Tayyib el-Aşşâş, "el-Üḳayşir el-Esedî, aḫbâruhû ve eşʿâruh", *Ḥavliyyâtü'l-Câmiʿati't-Tûnisiyye*, VIII, Tunus 1971, s. 29-91; A. Arazi, "al-Uḳayshir", *EI*[2] (İng.), X, 787-788.

Süleyman Tülücü

ÜKEYDİR b. ABDÜLMELİK

(أكيدر بن عبدالملك)

Ükeydir b. Abdilmelik b. Abdilcin el-Kindî es-Sekûnî (ö. 12/633)

Dûmetülcendel'in Hz. Peygamber dönemindeki hıristiyan yöneticisi.

Yemenli Kinde kabilesinin Sekûn kolundandır. Kuzey Arabistan'da Hicaz-Suriye kervan yolu üzerinde, günümüzde Cevf bölgesinde yer alan Dûmetülcendel adlı eski bir ticaret merkezinin yöneticisiydi. "Ükeydiru Dûme / Sâhibü Dûme" diye de anılır. Hz. Peygamber diğer yöneticilerle birlikte Ükeydir'e de İslâm'a davet mektubu gönderdi. Abdülmelik b. Ükeydir, babasına Resûl-i Ekrem'in mektup yolladığını, fakat o sıralarda mührü bulunmadığı için mektubu tırnağı ile mühürlediğini söylemiştir (İbnü'l-Esîr, III, 509). Medineli münafıklarla iş birliği yapan ve müslümanlara karşı bir tehdit oluşturan Ükeydir'i etkisiz hale getirmek için 9 (630) yılında Tebük Gazvesi öncesinde Hâlid b. Velîd kumandasında 420 kişilik bir süvari birliği Dûmetülcendel'e gönderildi; Hâlid b. Velîd onu esir alarak Resûlullah'ın huzuruna getirdi.

Ükeydir'in Hz. Peygamber'le görüştükten sonra İslâm'ı kabul edip etmediğine, dolayısıyla sahâbî sayılıp sayılmayacağına dair kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Ebû Abdullah İbn Mende, Ebû Nuaym el-İsfahânî ve Hatîb el-Bağdâdî gibi âlimler onun Resûl-i Ekrem'in huzurunda müslüman olduğunu, kendisine ipek elbise / kaftan / cübbe hediye ettiğini, dolayısıyla sahâbeden sayılması gerektiğini söylemektedir. Buna karşılık Ükeydir'in Resûlullah'ın vefatından sonra irtidad ettiği, hatta onun hiçbir zaman İslâm'ı benimsemediği kaydedilmektedir. Belâzürî ile İbn Hacer el-Askalânî ise Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarıldığında İslâmiyet'i kabul ettiğini, isteği üzerine kendisine bir eman mektubu verilerek memleketine geri gönderildiğini, ancak Resûl-i Ekrem'in vefatı üzerine zekât vermeyerek irtidad ettiğini, Hâlid b. Velîd'in Irak seferinden Dımaşk'a dönerken Hz. Ebû Bekir'in emriyle onu öldürdüğünü, bu sebeple Ükeydir'in sahâbeden sayılmaması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Mecdüddin İbnü'l-Esîr, Ükeydir'in Müslümanlığı benimsediğine dair bilginin doğru olmadığını söylemekte, bu rivayetin Resûlullah'ın Ükeydir'e verdiği eman mektubunda onun İslâm'ı kabul ettiğini, putlardan vazgeçtiğini, Dûmetülcendel'de Hâlid b. Velîd ile namaz kılıp zekât verdiğini ileri süren Vâkıdî'ye dayandığını söylemektedir (İbn Hacer, I, 127). İzzeddin İbnü'l-Esîr de kardeşi Mecdüddin'in görüşüne katılarak Ükeydir üzerine seriyye gönderildiğini, onun Hz. Peygamber'e hediye vermekle birlikte İslâmiyet'i benimsemediğini, bu konuda siyer âlimleri arasında ihtilâfın bulunmadığını kaydetmekte, Ükeydir'in Resûl-i Ekrem ile barış antlaşması yaptıktan sonra Dûmetülcendel'e döndüğünü, Hz. Ebû Bekir devrinde cizye vermeyince Hâlid b. Velîd'in tekrar oraya yollandığını ve Ükeydir'in öldürüldüğünü belirtmektedir (*Üsdü'l-ġābe*, I, 135).

Neticede İslâm tarihi kaynakları ve siyer kitaplarında Ükeydir'in Ebû Bekir'in emriyle Hâlid b. Velîd tarafından 12 (633) yılında öldürüldüğü zikredilir. Bununla birlikte onun Resûlullah zamanında yine Hâlid tarafından öldürüldüğüne (Hassân b. Sâbit, II, 78) yahut Hz. Peygamber'le yaptığı antlaşmayı bozması üzerine Hz. Ebû Bekir veya Ömer tarafından Hîre'ye sürgün edildiğine dair şâz rivayetler de vardır (İbn Hacer, I, 125). Muhammed Hamîdullah kaynaklarda nakledilen eman mektubunun sıhhatinden şüphe etmekte, özellikle bu mektupta yer alan eski nesillerin şan ve şerefine dair düzmece cümlelerin asıl metne sonradan katılmış olabileceğini ileri sürmektedir (*İslâm Peygamberi*, I, 533). Kaynaklarda, Ükeydir'in yakalanması için Resûlullah'ın Hâlid b.Velîd kumandasında 420 kişilik bir seriyyeyi gönderirken Hâlid'e, "Sen onu kalenin dışında yabani sığır avlarken bulacaksın" dediğine ve Ükeydir'in yabani sığır avlarken yakalandığına dair bir rivayet de yer almaktadır (Müttakī el-Hindî, X, 582-584).

Ükeydir'in Resûl-i Ekrem'e altın sırmalı, ipek karışımı bir kaftan hediye ettiği, o sıralarda ipek elbise giymeyi henüz yasaklamamış olan Resûlullah'ın onu giydiği, bunu gören sahâbenin kaftana imrenmesi üzerine Hz. Peygamber'in onlara Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendillerinin bundan daha güzel olduğunu söylediği, ardından kaftanı Hz. Ali'ye yahut Ömer'e verdiği, onu satarak parasından faydalanmalarını veya hanımlar arasında paylaştırmalarını istediği belirtilmektedir (*Müsned*, I, 130; III, 111, 121, 122, 133, 206, 207, 234, 238; Buhârî, "Hibe", 28; Müslim, "Libâs", 18, "Feżâʾilü'ṣ-ṣaḥâbe", 127; Tirmizî, "Libâs", 3; Ebû Dâvûd, "İmâre", 30; Nesâî, "Zînet", 88). Ükeydir'in hediye ettiği kaftanı önce Resûl-i Ekrem'in kabul etmediğine, onun

tekrar Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek, "Yâ Resûlellah! Hediyemizin kabul edilmemesi bize pek ağır gelir, lutfen kabul et!" demesi üzerine kaftanı aldığına dair rivayeti değerlendiren âlimler Ükeydir'in Hz. Peygamber'e "Yâ Resûlellah" diye hitap etmesinden onun İslâm'ı benimsediği sonucunu çıkarmışlardır (Müttakī el-Hindî, XV, 477). Ancak Nevevî, çeşitli kaynaklara dayanarak Ükeydir'in İslâmiyet'i kabul ettiğini ileri sürmenin büyük hata olduğunu, onun gibi bir mürtedin sahâbe arasında zikredilmemesi gerektiğini kaydetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 130; III, 111, 121-122, 133, 206, 207, 234, 238; Hassân b. Sâbit, *Dîvân* (nşr. Velîd Arafât), Beyrut 1974, II, 78; Vâkıdî, *el-Meġāzî,* III, 1025-1030; İbn Hişâm, *es-Sîre,* IV, 169-170; Belâzürî, *Fütûḥu'l-büldân,* Kahire 1901, s. 68-70; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Maʿrifetü'ṣ-ṣaḥâbe* (nşr. M. Râzî b. Hâc Osman), Medine-Riyad 1408/1988, III, 29-31; İbn Hazm, *Cemhere,* s. 429; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâʾü'l-mübheme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid), Kahire 1405/1984, s. 23-24; İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşḳ* (Amrî), IX, 198-204; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe* (Bennâ), I, 135; III, 509; Nevevî, *Tehẕîb,* I, 124-125; Zehebî, *Târîḫu'l-İslâm: el-Meġāzî,* s. 257, 258, 645-647; Safedî, *el-Vâfî,* IX, 349-350; İbn Hacer, *el-İṣâbe,* I, 125-127; II, 431; Müttakī el-Hindî, *Kenzü'l-ʿummâl,* X, 582-590; XV, 477; Ziriklî, *el-Aʿlâm,* I, 345; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi,* I, 533, 564-574; a.mlf., *el-Veŝâʾiḳu's-siyâsiyye,* Beyrut 1403/1983; Ahmet Güner, "Dûmetülcendel", *DİA,* X, 1-2; M. Lecker, "Ukaydir b. ʿAbd al-Malik", *EI²* (İng.), X, 784.

MUSTAFA ERTÜRK

ÜLFET
(الألفة)

İnsanlarla uzlaşma, kaynaşma, barış içinde yaşama anlamında ahlâk terimi.

Sözlükte "alışmak, birleşip kaynaşmak, sevmek" anlamındaki **ilf** (**elf**) kökünden türeyen **ülfet** insanların birbirine ilgi ve sevgi duymasını, destek olmasını sağlayan, toplumsal uyum, birlik ve beraberliği güçlendiren kaynaşma ve birlikte yaşama eğilimini ifade eder (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât,* "elf" md.; *Lisânü'l-ʿArab,* "elf" md.; Gazzâlî, II, 157, 158). Aynı yahut yakın mânalarda **i'tilâf / teâlüf** (uzlaşma), **üns / müânese** (kaynaşma), **ihtilât** (birlikte yaşama), **muâşere, sıla / tevâsul, mücâlese** (bir arada bulunma); bunların karşıtı olarak da **teferruk** (ayrışma), **teferrüd** (tek başına yaşama), **ihtilâf, tekātu'** (birbirinden kopma), **tedâbür** (birbirine sırt çevirme), **tebâyün** (zıtlaşma) ve **hicret** gibi kavramlar kullanılır (meselâ bk. Mâverdî, s. 148-150; Râgıb el-İsfahânî, *eẕ-Ẕerîʿa,* s. 369). Tasavvuf kitaplarında kişinin insanlar arasına karışması daha çok ihtilât, yalnız yaşaması uzlet terimleriyle, sâlikin kalbinin Allah'la birlikteliği ve sırf O'nunla meşgul olması üns, Allah'tan uzak kalması **vahşet** kelimeleriyle anlatılır.

Kur'ân-ı Kerîm'de ülfet kavramı sosyal ve ahlâkî anlamıyla iki yerde geçmektedir. Âl-i İmrân sûresinin 103. âyetinde müslümanlar Allah'ın dinine ve kitabına sarılıp tefrikadan kaçınmaya çağırıldıktan sonra asırlardan beri birbiriyle çatışma halinde bulunan Arap topluluklarının, özellikle Medineli yerlileri Evs ve Hazrec kabilelerinin Allah'ın kalplerine verdiği ülfet sayesinde kardeş oldukları belirtilmekte, bu değişim, "Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken Allah sizi oradan kurtardı" şeklinde dile getirilmektedir. Enfâl sûresinin 63. âyetinde Hz. Peygamber'e hitaben, "Dünyanın bütün servetlerini harcasaydın onların gönüllerini birleştiremezdin" ifadesiyle aynı çatışmacı kültüre işaret edilmiş ve Allah'ın kalplerine koyduğu ülfetle onları kaynaştırdığı bildirilmiştir. İslâm öncesi çatışma ve savaşlar, İslâm sonrası ise ülfet ve muhabbet dönemidir. Hadislerde de Araplar arasındaki eski düşmanlıklara temas edilerek İslâm'ın ve Resûlullah'ın birbirine düşman olanları birbiriyle uzlaştırdığına dikkat çekilmektedir (meselâ bk. *Müsned,* I, 190; III, 76, 104, 253; Buhârî, "Meġāzî", 56). Resûl-i Ekrem'in ashabına öğrettiği bir duada, "Allahım, kalplerimize ülfet ver, aramızı düzelt!" ifadesi de yer alır (Ebû Dâvûd, "Ṣalât", 178). Resûlullah mümini "başkalarıyla ülfet eden kimse" diye tanımlamış, başkalarıyla ülfet etmeyen kimsede hayır bulunmadığını bildirmiş (*Müsned,* II, 400; V, 335), münafıkların kusurlarını sayarken, "Kibirlidirler, ne onlar başkalarıyla ne başkaları onlarla ilişki kurabilir" demiştir (*Müsned,* II, 393). Diğer bir hadiste, insanlarla bir arada yaşayıp sıkıntılarına katlananların, müslüman kardeşinin sıkıntılarına katlanmayanlardan daha çok sevap alacakları belirtilmiştir (*Müsned,* II, 43). Hadislerde ülfet anlamında "muâşeret" ve "muhâlata" gibi kavramlar da geçmektedir. Bazı hadis mecmualarında "Hüsnü'l-muâşere" başlığı altında aile içinde kaynaşmayı teşvik eden hadisler toplanmıştır (Buhârî, "Nikâḥ", 82; İbn Mâce, "Nikâḥ", 50; Dârimî, "Nikâḥ", 55). Hadis kitaplarında, Resûlullah'ın insanlarla bir arada bulunmaktan duyduğu memnuniyeti ve başkalarına karşı güzel davranışlarını anlatan çok sayıda rivayet mevcuttur. Gazzâlî'nin bunlardan derlediğine göre (*İḥyâʾ,* II, 358-367) Hz. Peygamber insanların en yumuşak huylusu, en müsamahakârı, en cömerti ve en afifiydi. Herkesin davetine icabet eder, insanlarla hediyeleşir, fakirlerle birlikte otururdu. Hastaları ziyaret eder, cenazelere katılırdı. Hiç kimseye sıkıntı vermez, özür dileyenin özrünü kabul eder, insanlarla şakalaşırdı. Herkese karşı güler yüz gösterirdi. İnsanların ihtiyacını karşılar, birinin ihtiyaç için geldiğini hissederse namazını kısa tutup ihtiyacını sorardı.

İslâm ahlâkçıları toplumsal kaynaşmanın, uyum içinde birlikte yaşamanın gerekliliği ve faydaları üzerinde durmuştur. Ebû Bekir er-Râzî aklın insana başkalarıyla iyi ilişkiler ve dostluklar kurmayı öğütlediğini, hayattaki güzelliklerin büyük bir kısmının insanlarla dostça bağlar kurup yardımlaşmaktan doğduğunu belirtir (*Resâʾil felsefiyye,* s. 80). Fârâbî siyaset felsefesini, insanın kendi yetkinliğini başkalarıyla birlikte yaşayıp yardımlaşmakla kazanabileceği fikri üzerine kurmuştur (*el-Medînetü'l-fâżıla,* s. 117). Hiç kimsenin yetkinliğini tek başına yaşayarak kazanamayacağını belirten İbn Miskeveyh'e göre ihtiyaçlardan dolayı farklı insan grupları birleşip kaynaşmakta, bir bedenin organları gibi toplumun fertleri arasında birlik ve ülfete dayalı ortak hayat doğmaktadır. İbn Miskeveyh, bazı ibadetlerin toplu icra edilmesiyle insanlar arasında sevgi, iyilik ve mutluluğun yaygınlaşmasının hedeflendiğini ifade eder (*Tehẕîbü'l-aḫlâḳ,* s. 125, 130-131).

İslâm ahlâk düşünürleri arasında sosyal ahlâka büyük önem verdiği bilinen Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* adlı eserinde geniş bir şekilde incelediği ülfeti (s. 148-208) huzur ve mutluluğa ulaşmanın başlıca şartlarından biri olarak görür. Ülfet insanlar arasında duygu bağını sağlayan bir motiftir. Zira insanların ilkel tabiatları başkalarına eziyet etmeye meyillidir. Fertler arasında ülfet bağı kurulmazsa düşmanlık ve kıskançlık duyguları hayatı çekilmez duruma getirir. Mâverdî ülfet sebeplerini beş başlık altında inceler: Din, akrabalık, hısımlık, sevgi, iyilik etme. Din toplumda dayanışmayı sağlar, fertlerin birbirinden uzaklaşmasını önleyen ahlâkî bir işleve sahiptir. Hz. Peygamber'in müslümanları birbirine sırt çevirmekten, birbirini kıskanmaktan sakındıran, küskünlüğü üç günden fazla sürdürmeyi doğru bulmayan hadisi (*Müsned,* I, 3, 5, 7; Müslim, "Birr", 24; Tirmizî, "Birr", 24) dinin bu işlevine işaret eder. Resûlullah'ın Araplar arasında çok derin kopmaların, ayrılık ve düşmanlıkların yaşandığı bir dönemde gön-